

November 2009
ISSN 2000-415X

Nävertrumpeten

Information om fäbodkultur och fäbodbruk för
fäbodbrukare, fäbodägare och alla andra ...

Gävleborgs Fäbodförening

Så kom de då, glada, tillmötesgående och nyfikna, de båda systrarna; Hertiginnan av Hälsingland och Gästrikland, H K H Prinsessan Madeleine och H K H Kronprinsessan Victoria. Prinsessan Madeleine för att hämta sin födelsedagspresent, ett fäbodbesök i hertigdömet, och kronprinsessan Victoria för att hon så gärna ville följa med.

Ett händelserikt fäbodår 2009

Prinsessbesök	Succé! Sällan har väl länets fäbodbruk uppmärksammats med så positiva ord
Fäbodriksdag	Framgång! Professionellt; många tankeväckande föreläsningar och diskussioner
Fäboddoktor	På tiden! I hundra år har Nordiska museet studerat fäbodar, nu har doktorn kommit
Rovdjursproposition	Länsstyrelserna ska förankra rovdjurspolitiken genom lokal dialog
Världsarvsförslag	Förslag om den nordiska fäbodkulturen som immateriellt världsarv studeras
Traditionell kunskap	Europeiskt samarbetsprojekt leder till lokala studier av traditionell kunskap
Resurssamling	Förstudien av ett "Centrum för fäbod-/utmarksbruk" i slutskede
Alfred Nobels minne	Elinor Ostroms upptäckt av hur samfälligheter har brukats gav pris
Stärkt fäbodbruk	Statistiken över brukade fäbodar tyder på misslyckad bevarandepolitik

Hertiginnan hedersmedlem

– Visst vill jag det! svarade prinsessan när hon erbjöds att bli hedersmedlem i Gävleborgs fäbodförening. Vi gläder oss och känner stolthet. Det förpliktigar.

Vi har dokumenterat besöket och redovisar det i ett 20-sidigt påkostat **specialnummer av Nävertrumpeten**, med ca 60 foton i färg. Det kommer i lagom tid före jul.

Alla betalande medlemmar kommer att få var sitt exemplar. Mer har vi inte råd att ge bort. Men dyrgripen går att köpa i fler exemplar om man vill ge bort, till exempel i julklapp. Det är fin PR för fäbodkulturen, vårt fina län och vår kära förening. Vi måste ta 100:- för albumet, men det är det värt. Och då bjuder vi på frakten.

Enklast är att sätta in aktuell summa på vårt **Plusgiro 430 24 37-1**; Skriv **"Prinsessbesök"** på talongen och ange din adress TYDLIGT.

Minns du inte om du betalat medlemsavgiften, passa på att betala nu, vi kollar om du betalat 2009 och för i så fall över din betalning till 2010. Så försäkras du dig om ditt exemplar.

Prinsessan Medeleine i Hertigdömet's fäbodskogar. Foto: Jocke Lagercrantz GFF

Fäbodar - ett tyst världsarv?

Början på en kamp för att bli ett tyst världsarv. Så beskrivs Fäbodriksdagen i Ockelbo. Ett 70-tal personer med intresset för fäbodar gemensamt var samlade. Fler var anmälda, men influensan slog till.

– Temat i år är den immateriella fäbodkulturen. Vi försöker att få fäbodarna utsedda till ett immateriellt världsarv, säger Calle Höglund, ordförande i GFF, som arrangerade. Även om vi inte lyckas så sätter vi fokus på fäbodkulturen, och den behöver synliggöras. GFF ska göra en förstudie om möjligheterna.

Calle Höglund, ordförande för Gävleborgs fäbodförening. Foto: Linnea Ericsson SR Gävleborg

Möjligheten att göra immateriella tillgångar – det vill säga seder, bruk och vanor – till världsarv undersöks just nu och var en av de viktigaste frågorna som diskuterades.

En av föreläsarna var Ingrid Johansson Lind. Hon är generaldirektör för Institutet för språk- och folkminnen. Och hon tillhör den grupp som arbetar med frågan om immateriella tillgångar.

– Man har från Unesco:s sida försökt ge exempel, och då handlar det om sådana saker som seder, traditioner, hantverkskunnande, scenkonst – alltså sådant man gör. Inte produkten i slutändan utan processen dit skulle man kunna säga, säger hon.

Fråga farmor om fäbodbruk

Det har hänt mycket omkring traditionell kunskap i år. I samband med utställningen SOS – om landsbygdens kulturarv och traditionella metoder som inspiration och motor för en långsiktigt hållbar landsbygdsutveckling – gjordes en förtjusande skrift som inspirerar till nyfikna frågor om livet förr. Tonvikten ligger på fäbodkultur. GFF är med på ett hörn.

Eva Lidberg står för ramberättelsen och Anne-Marie Nilsson har tecknat.

Kom med dina frågor. **Nu öppnar föreningen en frågelåda via E-post:**
Fraga.farmor@gmail.com

Vi rekommenderar Fråga farmor i skolarbetet – sprid tipset.

Skriften finns på Ljusdalsbygdens museum, men upplagan är begränsad.

Djurskyddslag ses över

Regeringen beslutade 30 juli 2009 att tillsätta landshövdingen i Värmland, Eva Eriksson, som särskild utredare för att göra en bred översyn av dagens djurskyddslagstiftning. Utredningen ska redovisa sitt uppdrag till regeringen senast den 31 januari 2011.

Eva Eriksson var tidigare vice ordförande i Folkpartiet. Hon är bland annat ordförande i Miljömålsrådet och ledamot i Apoteksbolagets styrelse. Hon har också varit ordförande i Försöksdjursnämnden och ledamot i Jordbruksverkets styrelse. Hon har även varit särskild utredare i en utredning om djurens välfärd och påsldjursnäringen (SOU 2003:86).

Från djurskyddssynpunkt är Eva Eriksson inte helt okontroversiell. Påsldjurutredningen föreslog 2003 trots djurrättsaktivisters opinion inget förbud mot påsldjursproduktion i Sverige. Debatten handlade då mycket om minkens behov av att få simma eller ej. Utredningen kördes sedan över av Perssons socialdemokratiska regering, tillsammans med MP och V, som i princip föreslog ett förbud. Med den borgerliga regeringen försvann förslaget.

Dagens djurskyddslag kom 1988. Den kallas lex Lindgren och överlämnades under ceremoniella former av den dåvarande statsministern Ingvar Carlsson till författaren Astrid Lindgren på hennes åttioårsdag.

"Djur skall hållas och skötas i en god djurmiljö och på ett sådant sätt att det främjar deras hälsa och ger dem möjlighet att bete sig naturligt", står det i lagens portalparagraf.

Astrid Lindgren, som fick lagen efter att ha rutit om det oetiska med burhöns och grisar som inte får böka, blev med åren väldigt besviken över hur lagen kom att tillämpas. "Fisigt" kallade hon den i ett radioprogram 1996.

– Jag är oroad över att man vill se över portalparagrafen. Det är en viktig grundtanke att djur ska få rätt till sitt basala naturliga beteende. Den innebär till exempel att hönor har rätt till sandbad och att få ruva och få sitta på en pinne, som de är kodade att göra enligt det beteendemönster och som påverkar deras välbefinnande, säger Veterinärförbundets Johan Beck-Friis. Han hänvisar till forskning från England som visar att djuren har ett djupare själsliv än vetenskapen tidigare trott.

Också Djurens Rätt fruktar försämringar.

– Det finns risker i den här översynen eftersom det finns krafter som på grund av ekonomisk press vill försämrade för djuren och ta bort portalparagrafen, säger Roger Pettersson, verksamhetschef på Djurens Rätt.

– Alla djur ska ha det bra! Det är viktigt att vi har en bra lagstiftning som lägger grunden för det. På 20 år hinner lagstiftningen bli gammal. Sedan 1988 har den bara lappats och lagats. Människors syn på djur har också förändrats och ny forskning har tillkommit under denna tid, säger jordbruksminister Eskil Erlandsson.

Det finns också djurskyddsproblem som inte har kunnat lösas med nuvarande lagstiftning, bland annat för övergivna och förvildade djur, användning av djur sexuellt och avel som leder till problem. Utredaren ska också se över hur djurbaserade parametrar kan mäta välbefinnandet hos olika djurslag så att man kan se till enskilda djur istället för att mäta välbefinnandet genom centimetrar och decibel.

Detta kommenterar Kalle Hammarberg, GFF:s ofta anlitate veterinär, med ett exempel som gäller tillgång till foder och vatten.

– För mig är inte det intressanta om djuren erbjuds foder och vatten, det intressanta är om djuren går törstiga eller hungriga, vilket de inte ska behöva. Detta går lätt att kontrollera med blodprov, hämatokrit för att mäta vattenintag och protein eller urea för att mäta foderintag. Nu är lagskrivningen inte sådan, den talar om att djuren ska erbjudas foder och vatten. Kanske något att ta upp med landshövding Eva Eriksson?

Teckningarna av Björn Berg är ur boken "Min ko vill ha roligt" av Astrid Lindgren och Kristina Forslund

Nordens sinnrika fåbodväsende

Att förstå en sammansatt helhet kräver kunskap om typiska förändeligheter och hur delarna hänger samman, säger Elinor Ostrom. Studier av sammansatta system behöver inte vara komplicerade. Vi måste bara lära oss att upptäcka de olika delarna och förstå hur vi kan utnyttja det hela i andra sammanhang, fortsätter hon.

Även om många grundläggande strategier för bevarande är sunda, så bortser de från lokala sedvänjor, ekonomi och politik.

Elinor Ostroms forskning visar att kollektiv självförvaltning av gemensamma resurser ger en uthållig ekonomisk avkastning med ekologisk hållbarhet och social rättvisa.

Elinor Ostroms resultat vänder sig mot den förhärskande teorin att varje brukare av lokala resurser enbart ser till sin egen affärsmässiga vinning och bortser från hur negativa följder drabbar andra. Därför är det fel när utnyttjandet begränsas genom privatisering eller av offentliga regleringar, som till exempel skatter.

Ostrom har visat att förvaltningen av gemensamt ägda resurser fungerar oväntat bra. De motiv som anförts mot gemensamt ägande har bortsett från att brukarna själva kan skapa regelsystem som förhindrar överexploatering, enligt Ostrom. Stämmor i svenska bya- och fåbodlag är goda exempel.

Gemensam egendom förvaltas ofta genom regler som utvecklats under lång tid och som är mer raffinerade än både politiker och forskare inser. Regler som införs utifrån eller av inflytelserika grupperingar bland brukarna följs inte i samma utsträckning.

Elinor Ostrom, född 1933, **har** ställt samman och analyserat information från mängder av olika källor. Hon har studerat allmänningar som inte överutnyttjas, till exempel schweiziska alpängar och svenska fiskevårdsområden. Hon har visat att tillit hindrar att aktörer agerar kortsiktigt och egoistiskt.

Hennes jämförelser av lyckade och misslyckade sätt att bruka lokala resurser ligger till grund för att hon tillsammans med Oliver Williamson delar på Sveriges riksbanks pris i ekonomisk vetenskap till Alfred Nobels minne 2009. Tidigare har hon blivit hedersdoktor vid Luleå tekniska universitet och Uppsala universitet. 1999 fick Elinor Ostrom Skytteanska priset vid Uppsala universitet.

Ostroms forskning visar att det i många olika typer av lokalsamhällen på många platser på jorden finns av brukarna lokalt skapade institutioner för skötsel och nyttjande av gemensamma resurser som fungerar. I något fall kunde hon dokumentera att man lyckats vidmakthålla resursen ifråga över flera århundraden genom en och samma typ av lokal reglering. Hennes forskning har försökt besvara hur det kunnat komma sig att något som teoretiskt ansågs omöjligt i själva verket i många sammanhang visade sig vara praktiskt genomförbart? Bland annat har hon funnit att det är betydelsefullt att de som påverkas av reglerna för resursuttag och skötsel av resursen ifråga fått möjlighet att delta i besluten om både reglernas utformning och om hur regeländringar skulle ske. Till detta kom att brukarna också hade inflytande över hur regeltillämpningen sköttes och hur överträdelser skulle hanteras.

Ska myndigheterna lyckas med sin samhällsuppgift måste man se till de gemensamma målen och använda de resurser som finns på ett förnuftigt sätt. Konkurrens kan förvisso stimulera men kan ha förödande effekter på både resurshushållning och kvalitet. Ett förtroendefullt samarbete är dessutom minst lika stimulerande och effektivt.

Sverker Sörlin, som är professor i miljöhistoria, hör till dem som tidigt upptäckte Elinor Ostrom. Så här karakteriserar han hennes insats i DN 2006:

När Elinor Ostrom under 1960-talet arbetar som ung doktorand i statsvetenskap lägger hon märke till att sådana regler och system som människor själva har skapat för att hantera frågor om resurser och rättigheter fungerar väl. Men hon upptäcker även att hon, och alla andra, saknar systematisk kunskap om dessa regelsystem.

I början av 1980-talet inleder hon ett forskningsprogram och knappt tio år senare har man samlat fem tusen fallstudier. Ostrom upptäcker vid analysen att i den verkliga världen inser människor sitt gemensamma bästa och samarbetar. Så gör fiskare i Alanya i Turkiet, som har ett sofistikerat system att rotera de bästa fiskeplatserna mellan sig. Så gör jordbrukare i Spanien som sedan århundraden haft självreglerande bevattningsystem med som mest över tiotusen deltagare i varje "huerta". Så gör schweiziska alpbönder när de sambrukar sina smala branta ängar för sommarbete och lottar ut förutbestämda andelar av timmerskörden mellan sig. Och jag förmodar - även om Ostrom inte nämner just det exemplet - att man kan se de nordsvenska byarnas sinnrika fäbodväsende på liknande sätt.

En invändning mot Ostroms modell har varit att den i första hand passar traditionella samhällen med lågteknologiskt nyttjande. Snarare är det tvärtom. Ostroms idéer har betydelse inte bara för naturresurshushållning i snäv mening. De gemensamma resurser som hennes arbete kretsar kring innefattar alla resurser som i princip är tillgängliga för alla samtidigt som deras utnyttjande av en wenskid medför en förlust för alla. Så fungerar inte bara skogar, hav och sjöar - det som fiskas av en kan inte fiskas av en annan - utan också trafikutrymmet på gator och vägar, frekvenser för radiotrafik och luftkorridorer för trafikflyg.

Ostrom har ett personligt tonfall, ett berättandets lugn som skänker klarhetens svalka, och en klokhet som hon baserar inte bara på förfinad teori utan på en egen erfarenhet av människor, byar och kollektiv som hon med egna ögon sett ta ansvar för gemensamma angelägenheter.

En definition och dess konsekvenser

Med stöd av en grundläggande definition vill Jesper Larsson förklara jordbrukets utveckling i södra Norrland och Dalarna från 1500-talet till 1900-talets början. Han vill också diskutera fäbodarnas rötter.

Lisskog i Rättviks socken, Dalarna, är först känd som en permanent gård. Fäbodarna kommer senare. På detta fotografi från 1900-talets början är landskapet präglad av djuren. Hårt betade marker och omfattande gårdesgårdar. Foto: Gerda Söderlund; Leksands lokalhistoriska arkiv

Larsson formulerar denna definition:
En fäbod var en periodisk bosättning för sommarhalvåret i syfte att utnyttja utmarkens betesresurser och för förädling av mjölk till hållbara produkter. Där fanns byggnader för människor, boskap och mjölkhantering. Fäboden var en specialiserad kvinnlig arbetsplats och den hade ett funktionellt samband med hemgården och åkerbruket och övrigt jordbruk.

Med definitionen

- slår han fast att fäbodväsendet handlar om boskapsskötsel, inte om åkerbruk
- kopplar han fäbodarna till det i internationell litteratur etablerade begreppet transhumans
- klargör han att fäbodarna finns i en kultur där åkerbruket har haft stor betydelse
- framställer han hemgården och det jordbruk som bedrivs där som grundförutsättning för fäboden
- förklarar han hemgården, åkerbruket och fäboden med fäbodbruket som olika delar, vilka samverkar i jordbrukets rytmer
- framhåller han att boskapsskötseln, åkerbruket och det övriga jordbruket står i förbindelse med varandra och fäboden som olika delar av ett jordbrukssystem

Definitionen utesluter inte att åkerbruk kan ha förekommit på fäbodarna, men det är organisationen kring boskapsskötsel som är grunden i fäbodväsendet. Att många fäbodarna också har slåttermarker och att det ibland förekom åkrar är viktigt för att förstå områdets totala ekonomi, men är inte bestämmande för fäbodbegreppet.

Att två aktiviteter sker på samma plats behöver inte betyda ett organisatoriskt samband mer än att de ingår i samma ekonomi.

Slättermarker på långt avstånd från hemgården har funnit på många platser utan att man har haft djur där, både inom undersökningsområdet och utanför.

Transhumans är ett befäst begrepp. Med sin definition av fåbodar vill Larsson få en koppling direkt till transhumans vilken ska leda till en tydlig organisatorisk skillnad mellan fåbodbruk och åkerbruk. Med det menar han bland annat att det enbart var särskilt avdelade personer som skötte djuren.

Inom fåbodväsendet rörde det sig om kvinnlig arbetskraft. Familjen stannade i jordbruksbygden, men kunde vid utmarksslätter eller vid iordningsställande av fåboden ge sig iväg familjevis för att sköta dessa sysslor under en intensiv period. Någon egentlig del i själva skötseln av djuren hade de övriga i hushållet inte ens vid dessa tillfällen.

Larsson drar slutsatsen att genusaspekten betonar fåboden som en mänsklig aktivitet och ett resultat av arbetsdelning. Kopplingen mellan transhumans och avhandlingens resultat förklaras inte tydligt.

Byggnaderna är av central betydelse för den materiella fåbodkulturen. Ordet bod syftar på byggnader. Byggnaderna är utmärkande för fåbodväsendet och för att man skall kunna tala om en fåbod.

Eftersom mjölkhantering tillsammans med djur och människor, som utför arbetet, är de förenande faktorerna i fåbodväsendet, måste – enligt Larsson – fyra funktioner tillgodoses av byggnader;

1. den första är bostad för arbetskraften,
2. den andra är ladugård för djuren,
3. den tredje är ett utrymme där man kan bereda mjölkprodukter och
4. den fjärde en plats där produkterna kan förvaras

Larssons hypotes går ut på att fåbodväsendet skulle ha växt fram efter en senmedeltida agrarkris. Hypotesen utmanar den syn på fåbodväsendet i Sverige som menar att fåbodar etablerades redan under järnålder eller senast under medeltid.

För att klargöra vad Larson menar med en fåbod har han därför gjort en definition av begreppet. Efter en genomgång av några medeltida belägg för fåbodar och boskapsskötseln och en granskning av tidigare forskning konstaterar Larsson att det inte finns stöd för ett fåbodväsende i Dalarna och södra Norrland före en senmedeltida agrarkris. Larsson anser att han genom att studera hur fåbodväsendets har organiserats, hur arbetsdelningen har förändrats och hur den materiella kulturen runt fåbodarna växt fram, fått bekräftat att fåbodväsendet är ett resultat av förändringar efter den senmedeltida agrarkrisen.

Mot Larssons definition kan man ställa en annan definition som vunnit allmänt erkännande. Den formulerades redan 1955 av den norske etnologen Lars Reinton:

Säterbruk karaktäriseras av att en gård eller by (brukningscentrum) har sina kreaturs sommarbete på en plats så långt från gården att där krävs både byggnader och fast personal. Syftet är att öka betes- och slätterarealerna och därmed kunna föda fler kreatur över vintern.

Definitionen är insiktsfull genom att den i motsats till Larssons varken är låst till en viss tidsperiod eller till variationer i driften i samband med bruk av fåbodar.

De stora skillnaderna i synsätt mellan Larsson och Reinton är att Larsson i huvudsak utgår från förädling av mjölk medan Reinton har bruket av utmarken som jordbruksmark till utgångspunkt.

Reintons finess är att han uppmärksammar såväl tidsdimensionen som föränderligheten. Med stöd av Reintons definition kan man utan förbehåll studera och resonera om ett mångsidigt säterbruk och ett varierat bruk av utmarker från det markerna första gången togs i anspråk. I detta sammanhang kan det observerade skedet med koncentration till mjölkhantering i Dalarna och södra Norrland också få plats. Larsson borde ha tagit fasta på detta.

Larssons olägenhet är att den inskränkta definitionen av fåbod avgränsar diskussionen om fåbodbruk till en period om fyrahundra år med mjölkhantering medan ett vidare åsiktsutbyte om jordbrukets nyttjande av utmarker och säsongsvisa bosättningar där kompliceras av den begreppsförvirring han skapar. Därtill har definitionen ett par synnerligen vaga delar, sedda mot att
– fåbodbruk är en företagsform där ingen del kan behandlas för sig, ifall den ska bli begriplig
– en direkt koppling mellan fåbodar och det internationella begreppet transhumans är onödigt

Uppenbarligen har Larsson känt definitionen nödvändig för att kunna begränsa avhandlingens omfång. Det är tråkigt att ett i övrigt gediget arbete ska skämmas av detta förhållande. En god handledare borde ha uppmärksammat detta.

Gamla fotografier från fåbodskogen är inte så vanliga. Här betar djuren runt Björnbergets fåboddar (Björnberget) i Leksands socken, Dalarna. Vallkullorna handarbetar, vilket var en vanlig syssla vid vallning.

Foto: Hans Per Persson, Djura.

Arkiv: Lars Liss fotoarkiv, Gagnef.

Det finns krafter i samhället som vill reducera fåbodkulturen till "byggnader och bebyggelsemiljöer" och förringa betesekosystemens betydelse. Då är det en påtaglig risk med att fåbodbruk förklaras av en definition bunden till byggnader. Miljöersättningar för fåbodbruk är viktiga för fåbodbrukares ekonomi. Det är tragiskt om Jesper Larssons definition godtas och leder till ännu lägre vederlag för skogsbete.

Stärkt fåbodbruk; en illusion

Jordbruksverkets genomgång av sitt miljömålsarbete har kommit att prägla samhällets mål för att stärka landets fåbodbruk. Det delmål som förs fram för "fåboddar i bruk" har, liksom benämningen, sitt ursprung i Jordbruksverkets arbete. Målet ska därtill nås med tillämpning av gängse miljöersättningar.

Arbetet för att nå miljömålen måste inkludera landsbygdens befolkning samt lokal och traditionell kunskap ifall en långsiktigt hållbar utveckling skall ske. Det är inte godtagbart med 230 enheter som har satts som nedre gräns för det antal fåboddar som behöver vara i bruk för att bevara fåbodkulturens mångfald av värden. Det finns avgörande skäl för en vida större omfattning av djurhållning och betesdrift baserat på småjordbruk med fåboddrift. Målet har inte heller längre något uttalat biologiskt syfte. Det hamnar under rubriken "Byggnader och bebyggelsemiljöer".

Den kvantitativa målbeskrivningen ska uttrycka en strävan, inte att vidmakthålla ett bottenläge. Det finns flera anledningar för en vida större omfattning av djurhållning och betesdrift baserat på småjordbruk med fåboddrift. Det måste tas bredare och mer långtgående hänsyn till fåbodbrukets och tillhörande småjordbruks betydelse för den biologiska mångfalden i skogsland och fjäll, såväl beträffande fritt skogsbete, som rörande bruk av utmarkens traditionella slättermarker och annat bruk av fåbodskogens tillgångar, samt inte minst de kunskaper som finns i fråga om resurshushållning.

Fåbodbruket kan också tillskrivas ett högt modellvärde som ett hållbart och resurssnålt produktionssystem.

Småjordbruken och fåbodbruket har även en betydelse för lokalsamhället genom sitt bidrag till lokal livsmedelsförsörjning och produktion av aktningvärda mervärden för livsmiljö och turistnäring.

När miljöersättningen till fåbodbruk infördes var den ett rent betesstöd och syftet var att bevara och stärka de tidigare mycket omfattande skogsbetesekosystemens biologiska värden och betesdjurens egenvärden; fjällnära och vanliga fjällkor, rödkullor, skogsfår av olika slag, jämtgetter och lappgetter. Det blev det stöd som gav bäst resultat och där intresset hade en obruten ökning under förra stödperioden.

I rapport 2009:4 "Nya utmaningar – Översyn och anpassning av landsbygdsprogrammet" redovisar Jordbruksverket att "höjningen av ersättningen till fäbodbetet har en lägre prioritet än övriga höjningar eftersom måluppfyllelsen är hög". Betesersättningen har halverats. Det sägs, utan att man ger konkreta exempel, att reduceringen skett därför att oseriösa brukare skott sig på en generös ersättning för det merarbete fäbodbruk ger jämfört med dagens konventionella jordbruk. Detta utan att man på myndigheterna egentligen vet något om det arbete som krävs för att ha djur på fritt skogsbete.

Om nu någon är oseriös, så är det fråga om bidragsbedrägeri eller vanskötsel av djur, och då finns andra styrmedel för att korrigera detta än att avveckla en framgångsrik verksamhet för att bevara biologisk mångfald. Mål ska naturligtvis sättas med utgångspunkt från vad vi behöver för att säkra de värden vi vill bevara.

Vad gäller måluppfyllelsen finns uppgiften att 2007 hade 280 fäbodars ersättning från landsbygdsprogrammet. En annan uppgift är 233. Nu cirkulerar uppgiften att fäbodsången 2009 fanns 175 fäbodars i systemet. Situationen är fruktansvärd. En reduktion med 105 stycken sedan nya miljöstöden infördes är en katastrof. Även en avveckling från 233 till 175 är förfärlig. Reaktionen från högsta myndighetshåll är att om halvtidsutvärderingen av landsbygdsprogrammet visar att målet (230 fäbodars i bruk) inte är nått så kan man ompröva stödet. Den 4 november säger Jordbruksverket: den officiella siffran för antalet fäbodars i bruk för 2009 är 250 (2007 var den 270, 2008 var den 267).

Vad är sant? De indikationer som finns på en negativ trend kräver att arbete för en omprövning inleds omedelbart. Det fordras en bättre utformning av regelverk och villkor i förvaltningssystemet. Det finns skäl för en successiv och påtaglig ökning av antalet småjordbruk som bedriver fäbodbruk. Målet fram till år 2020 bör, för att nå en gynnsam bevarandestatus, vara att med en god spridning ha minst 2000 jordbruk med fäbodars där utmarkernas foderproduktion tas tillvara. Betesersättningen måste höjas.

Fäboddoktor om "Fäbodväsendet 1550–1920"

Ett centralt element i Nordsveriges jordbrukssystem

Jesper Larsson, som arbetar vid Länsstyrelsen i Jämtlands län, har gått forskarutbildning vid SLU i Uppsala – Avdelningen för agrarhistoria – och då varit knuten till Nordiska museets forskarskola. Hans doktorsavhandling handlar om hur geten, fäbodkullan och messmötet är delar i utvecklingen mot det moderna samhället. Det har saknats dokumenterad kunskap om fäbodarnas ekonomiska betydelse. Jesper Larssons doktorsavhandling fyller ut delar av denna brist. Boken beskriver hur den norrländska jordbruksekonomi kunde expandera tack vare fäbodarna.

Fäbodväsendet 1550 – 1920, 432 sidor, Inbunden, Illustrerad sv/v, Jamtli förlag; Cirkapris: 250 kr

Styrelsen i Värmlands säterbrukarförening

Ordförande	Kerstin Elofsson	054-83 99 47 <i>k.elifsson@hotmail.com</i>	
Vice ordförande Sekreterare, kassör	Bertil Johansson Kalle Jansson	073-588 61 74; 0248-141 59 070-323 30 48; 0564-330 48 <i>ewa.edmark@telia.com</i>	
Ledamöter	Lena Grundberg Irène Gustavsson	0280-403 33; 070-624 46 17 0280-601 25; 070-681 53 65 <i>irenegustafsson_ybyn@hotmail.com</i>	
Ersättare	Jonas Karlsson Åke Nilsson Jan Persson Kjell-Inge Larsson Inger Wiklund-Fors	0563-820 59 0563-860 09 070-338 93 90 0563-861 67 0248-134 50 <i>inger.wiklundfors@edu.rettvik.se</i>	

Årsavgift 2009: 100 kronor för nya medlemmar och 150 kronor för förutvarande. **Plusgiro:** 12 01 99-5

Nya regler för rovdjursförvaltning • INBJUDAN

De nya reglerna för rovdjursförvaltning ska i princip börja gälla från januari 2010, även om det kan vara svårt att få hela regelverket och organisationen på plats till detta datum.

På fäbodriksdagen tog Mats Hindström upp Länsstyrelsens initiativ (de regionala miljömålen) till "Nätverksträff".

Ämnet för träffen är

"Den nya rovdjurspolitiken – nya förutsättningar för fäbodbruk"

GFF förutsätter medverkan av Viltskadecenters föreståndare Inga Ängsteg.

Vi har kommit överens om **fredag den 4 december**. Träffen sker på Bollnäs folkhögskola, mellan Klockan 11-16, som allmänt möte för främst medlemmar.

Ingen särskild inbjudan sker. Calle Höglund svarar på eventuella frågor; 070-372 90 71

Ämnesbakgrund:

En ny rovdjurspolitik ska verkställas. Förutsättningarna för fäbodbruk kommer att påverkas. Det finns en osäkerhet bland fäbodbrukare.

- En viktig utgångspunkt för resonemang om rovdjurens påverkan på fäbodbruket är hur statistik över rovdjursskador samlas in, redovisas och används. En detalj är hur skadedrabbade kan lämna synpunkter på hur skadorna i just deras fall beskrivs.
- Skadeförebyggande åtgärder är ett annat aktuellt ämne. Kan hägn vara permanenta lösningar för fäbodbruk med skogsbete är en fråga.
- En annan fråga är den om boskapsvaktande hundar. Från brukarhåll uppfattas åtgärden som bra. Dock finns tecken som kan tyda på en opinion mot dessa. Uppgifter finns om diskussioner i jägarkretsar om inte hundarna stör och hämmar möjligheterna till god jakt.
 - Verksamheten med boskapsvaktande hundar är en försöksverksamhet initierad av Naturvårdsverket och ska pågå till 2010 då den ska utvärderas. Det är viktigt att fäbodbrukarna är med från början.
 - Frågor att lyfta är bl.a. strikt hundägaransvar, försäkringskrav, ersättningsprinciper för den skadeförebyggande åtgärden – vem gör störst vinst av denna?
- Toleransnivåer är delikata – vad ska näringsidkare tåla utan att kompenseras?
- Besiktningsmännens kompetens och behovet av breddning (veterinär, ekonomisk och juridisk kunskap) – bl.a. för bedömning av störningar och indirekta skador – är aktuell
- Aktuella administrativa förändringar genom länsstyrelsesamverkan och decentraliserad rovdjursförvaltning och därvid fäbodbrukarnas möjligheter till inflytande – samverkansråd, regionala förvaltningsplaner, regionala rovdjursförvaltningsområden, förvaltande skydds jakt, urval och utplantering av vargar som inte är påverkade av inavel och annat.
- Miljöersättningskoppling till rovdjursförebyggande åtgärder – vilka brukare kan komma i fråga?
- Naturvårdsverkets och länsstyrelsernas framtida roller. Viltskadecenters betydelse i framtiden etc.
- Det ständiga flödet av nya och förändrade författningar, regler och krav som sköljer över den lilla skaran av fäbodbrukare aktualiserar frågan om förutsättningar för att etablera ett allt övergripande kunskapscentrum för fäbodbruk.

Även ställningstagandet i de regionala miljömålen gör frågan om kunskapscentrum aktuell:

- 2010 ska samtliga ängs- och betesmarker skötas på ett sätt som bevarar deras värden. // Arealen betad naturlig fodermark ska ha utökats med minst 135 ha.
- 2010 ska lantbrukets kulturhistoriskt värdefulla byggnadsbestånd, inklusive ekonomibyggnader och fäbodbebyggelse samt tillhörande kulturlämningar och miljöer ha bevarats i den omfattning som krävs för att bevara landskapets karaktär.
- 2010 ska ytterligare minst 10 värdefulla natur- och kulturmiljöer i odlingslandskapet ha ett långsiktigt skydd.
- 2010 ska bete bedrivas vid minst 70 fäboddar (en fäbod/fäbodställe kan bestå av flera fäbodvallar). Minst tio av fäbodarna bör ha sina djur frigående i skogen.

Målet om fäbodbete skärptes mot bakgrund av den trend, med ett ökande antal fäbodbrukare, som var då målen sattes upp. För att det ska nås och behållas måste det privata och det allmänna samverka.

Har vi råd med rovdjur i ekosystemen?

Den 21 oktober klubbade riksdagen en ny rovdjursförvaltning. Det innebär att Naturvårdsverket får delegera beslut om licens- och skydds jakt till länsstyrelserna och att Sverige delas in i tre så kallade rovdjursförvaltningsområden. Naturvårdsverket bestämmer hur många rovdjur det minst ska finnas inom varje förvaltningsområde. Ett samverkansråd ska finnas i vart och ett av de tre områdena.

Riksdagen beslutade också att vargstammens tillväxttakt tillfälligt ska begränsas. Dessutom ska åtgärder ske för att stärka den svenska vargstammens genetiska status. Dels genom att underlätta för naturligt invandrade vargar, dels genom att högst 20 vargar, opåverkade av inavel, importeras och införlivas med det svenska beståndet de kommande fem åren.

Riksdagen beslutade vidare om begränsade möjligheter att ansöka om skydds jakt. Reglerna om rätt att döda rovdjur för att skydda tamdjur ändras inte.

När kor, får och getter sambetar påverkas en mängd arter gynnsamt. Med vallhjon som styr djuren hindras utarmning. Bilden togs i början av 1900-talet av Gerda Söderlund och är från en aspdunge i Floda socken. Från Leksands lokalhistoriska arkiv. Ur avhandlingen Fäbodväsendet 1550–1920

Man var inte enig i riksdagen. Från Wiwi-Anne Johansson, som sitter i Miljö- och jordbruksutskottet för Vänsterpartiet, kommer följande tankar.

– Rovdjur, och varg i synnerhet, är en känslig fråga och man blir gärna kategoriskt för eller emot. Det är lätt att räkna rivna får och dödade hundar. Det är lätt att räkna hur få vargar Sverige har per kvadratkilometer jämfört med andra länder. Det är också lätt att säga att ni som bor i städer inte förstår.

– Men det handlar om vår inställning till biologisk mångfald. Vill vi se att rovdjur har en viktig roll i ekosystemet eller inte? Om en enda art av våra stora rovdjur dör ut får det negativa återverkningar på hela ekosystemet. Därför säger Vänsterpartiet ja till att Sverige får livskraftiga stammar av våra fem stora rovdjur.

– Vänsterpartiet tycker inte att vi ska frysa vargstammen på dagens nivå om 210 individer. Etappmålet för varg med 20 föryngringar per år bör fortsätta fram tills vi säkert vet att vargen har uppnått gynnsam bevarandestatus. I Sverige har vi knappt en halv varg på 1000 kvadratkilometer. 20 länder i Europa har fler än vi, och fler människor på samma yta. Och för att ge den inavlade vargstammen nytt blod vill vi underlätta för vargar som naturligt vandrar in i vårt land.

Motsättningar som finns mellan den minoritet som är kritiska till rovdjur och den majoritet som är positiva till rovdjur även i sin närhet måste överbryggas. Därför är det viktigt att Naturvårdsverket utvecklar dialogen med länsstyrelserna för att få en lokal förankring för rovdjurspolitiken.

Naturskyddsföreningen, WWF, Rovdjursföreningen och Djurskyddet anmäler riksdagsbeslutet till EG-domstolen. Föreningarna hoppas att EU stoppar den politik som i någon mån ger lokal beslutanderätt om rovdjursstammarna i landet. De anser att beslutet strider mot EU:s art- och habitatdirektiv.

Beklämmande okunnighet

Vi börjar med ett citat ur rovdjursutredningen, som borde få ligga till grund för ett riksdagsbeslut: "Rovdjurens närvaro kan försvåra arbetet med att hålla liv i utrotningshotade tamdjursraser liksom av sällsynta växtarter på betesängar som hålls öppna genom fäbodbruket. En stor del av det vi vill bevara

genom naturvården är kulturmarker med höga biologiska värden. Naturvården måste kunna se och värdera helheten och undvika att isolera olika naturvårdsprojekt från varandra.” Så är det inte – än.

Gävleborgs Fäbodförening har envetet hävdatt att det oersättliga värde skogsbeteskosystemen har för bibehållandet av en rik biologisk mångfald samt den betydelse skogsbetet kan ha för en ekologisk och ekonomiskt uthållig animalisk produktion motiverar värn av våra gamla, genuina utmarker. Om varg också ska finnas där måste de bönder som vill ha sina djur på fritt skogsbete ersättas för de merkostnader rovdjuren för med sig. Saknas resurser att betala anständigt är konsekvensen att vi får avstå från vargen i vårt land.

När politiska partier och organisationer som Naturskyddsföreningen, WWF, Rovdjursföreningen och Djurskyddet inte förstår att mångfald består av mer än en enda art är okunnigheten beklämmande. Dessvärre saknas ibland konsekvensinsikt var än i samhället man befinner sig. Det är så svårt att inse förekomsten av flera sanningar och så lätt att duperas av väl artikulerade s.k. auktoriteter.

Svensk skog har under hela sin existens påverkats av människor. I 5 000 år har den i varierande grad varit betesmark för tamdjur som kor, får, getter, hästar och renar. Människan har ingått i systemet bland annat som regulator av rovdjur och hållit det hela i balans.

Med människan som ekologisk faktor kan systemet hållas i jämvikt även utan stora rovdjur. Men utan tamdjur som betar i det ekosystem, som under årtusenden anpassat sig till dess bete, sker en kollaps.

Det skadligt höga betetryck skogsforskare förfasar sig över orsakas av älgar, rådjur och andra vilda hjorddjur som är anpassade till att äta löv, barr, bark och kvistar. De tama betesdjuren, som mest vill ha gräs och örter, ger beteskosystem som vilda djur inte kan upprätthålla.

Dessutom, tama betesdjur har även en buffrande effekt. Exempelvis är pH högre där tamdjur betar än där det är obetat. Det ökar markens förmåga att ta emot surt nedfall.

Detta och det oersättliga värde skogsbeteskosystemen har för bibehållandet av en rik biologisk mångfald samt den betydelse skogsbetet kan ha för en ekologisk och ekonomiskt uthållig animalisk produktion motiverar värn av våra gamla, genuina utmarker.

Om varg ska finnas där måste avgöras genom att vår riksdag och regering tar ställning till om det värt att ersätta de bönder, som vill ägna sig åt ett företagande med fritt skogsbete, för de merkostnader rovdjur för med sig i form av insatser för djurtillsyn. Idag kan man inte hålla vallfolk på samma villkor som för 100 år sedan, eller som i länder med annan ekonomiskt struktur än Sverige.

Saknas resurser att betala anständigt får vi avstå från varg i vårt land.

Men varför sörja? Vi får behålla så mycket omistlig mångfald istället för denna ganska triviala art, som i övriga Europa finns i sådan mängd att man räknar med importer hit utan problem.

Människor och djur präglade sin skog. Buffring från Björnbergets fäbodar (Björnberget) i Leksands socken, Dalarna, 1918. I förgrunden syns Svens Kari från Djura. Foto: Hans Per Persson i Djura. Arkiv: Lars Liss fotoarkiv i Gagnef. Ur avhandlingen Fäbodväsendet 1550–1920 av Jesper Larsson

FÖRENINGSBREV:

returer till kansli

Gävleborgs Fäbodförening

Organisationsnummer 88 55 01-2632; Plusgiro 430 24 37-1

KANSLIc/o Ljusdalsbygdens museum
Museivägen 5
827 30 LJUSDAL

Telefon 0651-71 16 75, 0270-380 64, 070-372 90 71

– Internet: www.xfabodar.se – E-post: info@xfabodar.se

Medlemsavgift 200:-/ år

Minns fonden till

Karin Sköldmarks minne

Samma Plusgiro: 430 24 37-1

Märk talongen "Karin"

Styrelse & funktionärer**Ordförande**Carl Höglund, Rönningen 893
826 95 TRÖNÖDAL
calle.hoglund@telia.com
Tel 0270-380 64, 070-372 90 71**Vice ordförande**Tomas Eriksson, Hästbovägen 17
813 95 TORSÅKER
annabrodin@compaqnet.se
Tel 0290-701 41, 073-639 44 55

Margareta Granér

L Vintergatan 39
827 31 LJUSDAL
maggangraner@hotmail.com
Tel 0651-71 16 06, 070-310 95 86

Anders Henningsson

Strömsholmsvägen 128
827 95 TALLÅSEN
anders.rune.henningsson@gmail.com
Tel 0651-330 01, 070-653 25 79

Stefan Olander

Skalen, Söder om sjön 340
828 95 VIKSJÖFORS
skalastefan@yahoo.se
Tel 0278-155 31, 0271-180 39
070-569 26 90**Suppleanter**Anna Brodin, Hästbovägen 17
813 95 TORSÅKER
annabrodin@compaqnet.se
Tel 0290-701 41, 070-688 42 49
Ordinarie i länets rovdjursråd

Sune Pettersson, sekreterare

Gåsbäcksvägen 24
816 93 OCKELBO
Tel 0297-417 70Johanna Skyttner, Kyrkstugevägen 31 c
827 30 LJUSDAL
johanna_skyttner@hotmail.com
Tel 070-606 57 59Martin Söderkvist, Skästrabergsv. 14
820 40 JÄRVSO
martin.soderkvist@telia.com
Tel 073-182 11 70**Kassaförvaltare,
faktureringsadress**Ann Bergman
Redovisningshuset AB,
Sundsesplanaden 2
824 30 HUDIKSVALL
ann.bergman@redohuset.se
Tel 0650-996 30**Revisorer**Marianne Rahm
Brättingberg 9743
82062 BJURÅKER
marianne.rahm@swipnet.se
Tel 0653-310 66, 070-525 01 31Carl-Ingel Arvidsson
Bankgränd 1
824 43 HUDIKSVALL
carlingel@hotmail.com
Tel 0650-312 97, 070-688 82 65**Suppleanter**Per Persson
Älvkarhed 881,
828 95 VIKSJÖFORS
per_243@hotmail.com
Tel 0271-234 60Gunila Brinkert,
Lövhagavägen 1244
821 51 BOLLNÄS
brinkert@telia.com
Tel 0278-137 15, 070-657 37 15**Valberedning**Dennis Olsson
Norra Åbyggebyvägen 12
805 98 GÄVLE
olssongarden@hotmail.com
Tel 026-16 80 29, 070-215 62 82Mimmi Göllas
Ovanåkersvägen 10 B
828 34 EDSBYN
mimmi@migobyggnadsvard.se
Tel 0271-238 15, 070-277 70 01Killan Norell
Tegeltjär 92
827 94 LJUSDAL
killan.norell@lg.se
Tel 0651-390 12**Byggnadsrådgivning**Anna-Karin Martinsson, Lia 12
824 92 HUDIKSVALL
anna-karin.martinsson@hudiksvall.se
Tel 0650-250 65, 070-215 65 70**Medlemsbrev, utredningar mm**Kelvin Ekeland, Hålsjö 314
820 64 NORRBO
kelvin.ekeland@gmail.com
Tel 0650-335 39

CBM – NAPTEK

